

אכסניית השומרוני הטוב מוזיאון הפסיפסים

בן אדם למקום

www.parks.org.il | *3639 | f

משתלם לצאת לטבע

רכשו עכשיו מינוי וטיילו חינוך כל השנה בשמורות הטבע ובגנים הלאומיים

לביאה מפסיפס עזה

כללי התנהגות

- אין לפגוע בעתיקות ואין לחרות עליהן. אין לדרוך על הפסיפסים ואין לשפוך מים עליהם.
- אין לאסוף "מזכרות" מהשרידים הפזורים בשטח.
- הכניסה למקומות שלא הוכשרו לביקור אסורה.
- אין לחצות גדרות, לקצר דרך או לדרדר אבנים.
- אנא, שמרו על הניקיון.

מיקום מוזיאון הפסיפסים – השומרוני הטוב

המוזיאון נמצא בצדו הדרומי של כביש ירושלים-יריחו (כביש 1), בין סימני ק"מ 80-81. מחלף בכביש מעניק גישה נוחה לבאים משני הכיוונים.

לתיאום הדרכה לקבוצות יש לפנות בדוא"ל: good-shomroni@npa.org.il

שעות פתיחה וסגירה

בכל יום מהשעה 8:00 ועד 17:00.

בעת הנהגת שעון חורף נסגר האתר שעה אחת מוקדם יותר. בימי שישי ובערבי חג נסגר האתר שעה אחת מוקדם יותר. הכניסה מותרת עד שעה לפני שעת הסגירה.

אתרים נוספים בקרבת מקום:

כתיבה: יעקב שקולניק עריכה לשונית: נועה מוטרו צילומים: ארכיון רשות הטבע והגנים; יעקב שקולניק; טל רומנו; עמיר אלוני הפקה: עדי גרינבאום © רשות הטבע והגנים

www.parks.org.il | *3639 | f אכסניית השומרוני הטוב, טל: 02-6338230

ברוכים הבאים לאכסניית השומרוני הטוב

פסיפס מדיר קלעה במוזיאון השומרוני הטוב

- ניתן לצאת לסיור באתר עם מדריך קולי המגיש מידע מפורט על המוצגים במוזיאון.
- אתרי מתחם המוזיאון נגישים ברובם לאנשים עם מוגבלויות.
- אפשר לרכוש במחיר סמלי חוברת הסבר מפורטת על הפסיפסים המוצגים במוזיאון.

גיאוגרפיה

אתר אכסניית השומרוני הטוב נמצא במישור קטן, בחצי הדרך היורדת מירושלים ליריחו ולים המלח. הדרך הקדומה, בדיוק כמו הדרך בת ימינו, מנצלת את תוואי השטח הנוח במעבר שבין הרי ירושלים לים המלח.

במקום הזה מתרומם רכס קטן הבנוי סלעים אדומים, ששייכים לתצורה גיאולוגית הקרויה חתרורים. שם התצורה נגזר מצליל שמו הערבי של המקום – חתרורה. אכסניית השומרוני הטוב נקראת בערבית ח'אן אל-חתרורה. המעלה הקטן, המתגבר על הרכס, נקרא מאז ימי המקרא "מעלה אֶדְוָמִים" ואילו המבצר הצלבני שנמצא בימינו מצפון לכביש 1 זכה לשם קַסְטְרוֹם רוז' (המבצר האדום).

תולדות המקום

ימי המקרא – השם מעלה אדומים נזכר במקרא כציון גבול בין נחלת שבט יהודה לנחלת שבט בנימין:

"וְעֵלָה הַגְּבוּל דְּבָרָה מֵעֵמֶק עֵבֹר וְצְפוֹנָה פְּנֵה אֶל-הַגְּלִזְלָאִשׁ וְאֶשֶׁר-נִכְחַ לְמַעְלָה אֶדְוָמִים אֲשֶׁר מִגְּבֹל לְנַחַל... (יהושע ט"ו ז).

הנחל הנזכר הוא נחל פרת (ואדי קלט), שחוצה את מדבר יהודה מצפון למעלה אדומים.

חדר השומרוני במוזיאון השומרוני הטוב

בור המים באכסניית השומרוני הטוב

הדרך מיריחו לירושלים הייתה ציר תנועה חשוב. מאז ימי המקרא עלו בדרך הזו עולי הרגל שבאו מהגליל לירושלים. בתקופות מאוחרות יותר השתמשו בה עולי הרגל הנוצרים בדרכם לאתר הטבילה בירדן, לא הרחק מיריחו.

משל השומרוני הטוב

משל השומרוני הטוב זכה לפרסום נרחב בעולם הנוצרי. במשל, הנזכר בברית החדשה (לוקס י 25-37), מספר ישוע על אדם שהלך בדרך מירושלים ליריחו ונפל לידי שודדים שהפשיטו אותו מבגדיו, היכו אותו ועזבו אותו כשהוא בין מוות לחיים. כוהן, שירד באותה הדרך, עבר על פניו מבלי להגיש לו עזרה. כך בדיוק נהג גם לוי אחד שעבר בדרך. והנה כשעבר במקום שומרוני אחד, ניגש אליו, יצק שמן ויין על פצעיו וחבש אותם. אחרי כן הושיבו על בהמתו והוביל אותו לפונדק הקרוב ושם דאג לצרכיו. למחרת נתן לבעל הפונדק שני דינרים כדי שימשיך לדאוג לו, והתחייב לממן כל הוצאה נוספת הכרוכה בטיפול בפצוע.

המשל מבקש להמחיש את הפסוק "ואהבת לרעך כמוך". יש חוקרים הסבורים שהמשל המקורי דיבר על שלושת המעמדות בעם ישראל – כוהנים, לוויים וישראלים, והוא בא להראות שלא מעמדו של האדם קובע את אופיו. אדרבא, אדם ממעמד נחות לכאורה, יכול בזכות אופיו ומעשיו להתעלות על אנשים בני מעמד גבוה. משל השומרוני הטוב הפך סמל לאדם שעושה מעשה חסד מבלי לבקש שכר על מעשיו.

אמבו - שולחן דרשות מחורבת בית סילה

התקופה ההלניסטית והתקופה הרומית (ימי בית שני) – בחפירות שנערכו באתר התגלו ממצאים מהמאה ה-1 לפסה"נ ומהמאה ה-1 לסה"נ. בגבעה שמצפון-מערב לאתר התגלה ארמון מימיו של הורדוס, ששימש את המלך ופמלייתו בדרכם לארמון הורדוס ביריחו. בארמון נמצאו שרידי בית מרחץ, רצפת פסיפס וחדרים מעוטרים בפרסקו ובסטוקו. ייתכן שבשלהי תקופת הבית השני הפך הארמון לפונדק דרכים ושימש רקע למשל השומרונים הטוב.

במדרונות שמצפון ומדרום לדרך הקדומה התגלו מערות חצובות בסלע מימי הבית השני. החופרים גילו במערות כלי חרס, נרות, כלי זכוכית, כלי מתכת ומטבעות רבים מאותם הימים. באחת המערות ששרדו ונמצאת במתחם מוזיאון הפסיפסים, מוקרן סרטון אודות משל השומרונים הטוב.

התקופה הביזנטית (תקופת התלמוד) – אוסביוס, שנעשה בישוף קיסריה במאה הרביעית לסה"נ, תיאר את האתר בספרו אונומסטיקון (רשימת שמות יישובים ומקומות גיאוגרפיים):

"במטה יהודה היום כבר חרב אשר מקומו נקרא מעלה אדומים ברדתך מירושלים ליריחו, שם יש משמר צבא".

הירונימוס, מתרגם התנ"ך והברית החדשה ללטינית, שפעל בשלהי המאה ה-4 לסה"נ, מציין שבמקום שכנה בזמנו המצודה הצבאית קסטלום מיליטום. הוא מספר שהשם מעלה אדומים ניתן למקום בשל הדם שנשפך שם בידי שודדים. הירונימוס הוא הראשון שמציין את הקשר של מעלה אדומים למשל השומרונים הטוב ונראה כי הוא מסתמך על מסורת נוצרית קדומה, ששורשיה בימי הבית השני.

במאה ה-6 לסה"נ הוקמה במקום אכסניה לעולי רגל. זה היה מבנה מרובע (26x24 מ') ובו חצר פנימית מוקפת חדרים ובמרכזו בור מים ומצפון לה כנסייה גדולה. ממזרח למתחם הייתה חצר ששימשה לאכסון בעלי חיים. לכנסייה היה נרתקס (מבוא), כנראה בן שלושה פתחים, שהוביל לאולם התפילה. שתי שורות עמודים חילקו את החלל לאולם תווך ולשתי סיטראות (אולמות צדדיים). רצפת הכנסייה הייתה מעוטרת בדגמים גיאומטריים. הכנסייה התגלתה בשנת 1934 ומאז הייתה מוקד לגניבת אבני הפסיפס בידי צליינים. הפסיפס שוחזר במלואו.

האכסניה פעלה גם בתקופה המוסלמית הקדומה. אבן מיל המתוארכת לשנת 720 לסה"נ נמצאה ליד האתר.

התקופה הצלבנית – בתקופה הצלבנית זכה המקום לפיתוח בקנה מידה נרחב, משום שבדרך שהובילה ליריחו עברו צליינים רבים. מצפון לכביש 1 נמצאים שרידי "המבצר האדום" (castrum Rouge), שבנו האבירים הטמפלרים בשנים 1169-1172. מסביב למבצר (שמידותיו 70x60 מ') נחצב בסלע חפיר שעומקו כ-4 מ' ונבנו חומות ואולמות מקורים בקמרונות. פתח הכניסה למבצר נקבע בפינה הדרומית-מערבית והוביל אליה גשר שהיה נטוי מעל לחפיר. המבצר ניטש לאחר שהצלבנים נחלו תבוסה ניצחת בקרב קרני חטיין, בשנת 1187 לסה"נ.

למרגלות המבצר, במתחם שבו נמצא המוזיאון, נבנה פונדק ונחפרו בורות מים, שנקראו במקורות הצלבניים "הבורות האדומים" (Cistern Rouge). הפונדק היה מבנה מרובע (36x34 מ'), בנוי חצר מרכזית וסביבה חדרים מקורים בקמרונות שנשענו על קשתות צולבות. פתח הפונדק נקבע בצדו הדרומי, שפנה אל הדרך שעברה כאן בעת עתיקה. בנוסף לבור מים מהתקופה הביזנטית, שהמשיך לשמש גם בתקופה הצלבנית, נחפר בור מים ענקי, שאורכו 16.6 מ', רוחבו 7 מ' ועומקו 7.5 מ'. הפונדק הצלבני ובורות המים פעלו כנראה גם בתקופה הממלוכית (מאות 14-15).

התקופה העות'מנית ואילך – בצדו הדרומי של הפונדק הממלוכי נבנה מבנה מלבני ובו שישה חדרים, ששימש תחנת דרכים ומסורה.

הכנסייה

פתח המבנה נקבע בצד הדרומי. בתקופת המנדט הבריטי שופץ המבנה ושימש תחנת משטרה ששמרה על העוברים בדרך מפני שודדים. המבנה משמש כיום את מוזיאון הפסיפסים.

הפסיפס בארץ ישראל בתקופה הביזנטית

אומנות הפסיפס, שהחלה להתפתח בעולם היווני במאה ה-8 לפסה"נ, הגיעה לארץ בתקופה ההלניסטית. בתקופה הרומית כבר מוצאים ברחבי הארץ רצפות פסיפס מפוארות, שתיארו בצורה נפלאה סצנות מקראיות ומיתולוגיות, תיאורי ציד ומלחמה, תמונות מעולם הטבע, תמונות מחיי היום-יום ועוד. בתקופה הביזנטית (מאות 4-7 לסה"נ) התרחבה מאוד אומנות הפסיפס בארץ ישראל והפכה לאמצעי העיקרי לריצוף מבני ציבור ואף בתים פרטיים.

פסיפס מחורבת בריכות

מלאכת יצירת הפסיפס דרשה מיומנות רבה. שותפים לה בנאים, חותכי אבני פסיפס, ציירים ואומנים. לריצוף כנסייה ביזנטית נדרשו יותר משני מיליון אבני פסיפס.

ברצפות פסיפס בכנסיות הקדומות העיטורים גיאומטריים ברובם. מאמצע המאה ה-5 לסה"נ חל שינוי בתפיסה העיצובית, ובפסיפסים מתוארות גם דמויות. הדגם הנפוץ ביותר היה של שריגי גפן, שיצרו מדליונים ובתוכם תמונות של בעלי חיים, צמחים, עצי פרי והווי חיים חקלאי. פסיפסים רבים מתארים את הווי החיים בעמק הנילוס.

פסיפסים בעלי אופי דומה עיטרו גם רצפות של בתי כנסת. בתקופה זו נטו היהודים להגמיש את הציור האוסר על תיאור דמויות, ובפסיפסים בבתי כנסת ברחבי הארץ אפשר למצוא דמויות אליים, יצורים מיתולוגיים, תיאורים של גלגל מזלות ואף דמויות נשים. במקרים רבים הוסיפו להם סמלים יהודיים מובהקים כגון ארון קודש, שופר, מחתה, לולב ואתרוג.

בפסיפסים שומרונים יש סמלים רבים המשותפים ליהודים, אך לעיתים הוסיפו את שולחן לחם הפנים, המלקחיים והחצוצרות במקום שופר (ראו בית כנסת אל-ח'ירבה). נראה כי העיטורים

סככה ותצורת צלב בתוכה

השומרונים קרובים יותר לדברי התורה כפשוטם והקפידו בהם יותר על איסור פסל ותמונה. רבן גמליאל אמר:

"כל מצווה שהחזיקו בה כותים הרבה מדקדקין בה יותר מישראל" (תוספתא פסחים ב', ב').

השומרונים מתפללים בבתי כנסת לכיוון הר גריזים. שפת התפילה עברית-שומרנית וארמית, והכתב, כפי שאפשר לראות במוזיאון הפסיפסים, הוא הכתב העברי העתיק. עמידתם האיתנה של השומרונים על דתם הביאה לכך שהנצרות איחרה להיכנס לשומרון. הקיסר יוסטיניאנוס החליט במאה ה-6 לסה"נ להעביר את השומרונים על דתם בכפייה וסגר בכוח בתי כנסת. בעקבות גזרות אלו מרדו השומרונים בשלטון ורוב אוכלוסייתם נכחדה.

ציפור בפסיפס מחורבת בית סילה